

INSON HUQUQLARINI XALQARO HIMOYA QILISH MEXANIZMLARI

Qudratov Javohir Komilovich

Jahon Iqtisodiyoti va Diplomatika Universiteti "Xalqaro huquq" fakulteti 4-kurs talabasi Telefon raqami: +998(91)9598597 E-mail: qudratovjavohir201@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada inson huquqlarini xalqaro miqyosda himoya qilish mexanizmlari, ularning shakllanishi va amaldagi tizimi tahlil qilingan. Xalqaro tashkilotlar, xususan, Birlashgan Millatlar Tashkiloti va Yevropa Kengashi doirasidagi organlarning inson huquqlarini ta'minlashdagi o'rni yoritiladi. Maqolada, shuningdek, milliy va xalqaro huquq o'rtasidagi o'zaro ta'sir, xalqaro huquqiy mexanizmlarning samaradorligi hamda O'zbekistonning bu boradagi islohotlari haqida so'z yuritiladi.

Kalit so'zlar: inson huquqlari, xalqaro huquq, BMT, xalqaro mexanizmlar.

Аннотация: В данной статье анализируются международные механизмы защиты прав человека, их формирование и функционирование. Рассматривается роль международных организаций, в частности Организации Объединенных Наций и Совета Европы, в обеспечении прав человека. Также обсуждаются взаимодействие национального и международного права и реформы Узбекистана в этой сфере.

Ключевые слова: права человека, международное право, ООН, механизмы защиты.

Annotation: This article analyzes the international mechanisms for the protection of human rights, their formation and functioning. It highlights the role of international organizations, particularly the United Nations and the Council of Europe, in ensuring human rights. The interaction between national and international law and Uzbekistan's reforms in this field are also discussed.

Keywords: human rights, international law, UN, protection mechanisms.

KIRISH

Inson huquqlari — bu zamonaviy huquqiy tizimning markaziy elementi bo'lib, har bir shaxsning erkinligi, sha'ni va qadr-qimmatini kafolatlaydi. Inson huquqlarini xalqaro miqyosda himoya qilish mexanizmlari insoniyat tarixidagi eng muhim huquqiy yutuqlardan biridir. Ikkinchi jahon urushi dahshatlaridan so'ng, xalqaro hamjamiyat inson huquqlarini umumiy qadriyat sifatida e'tirof etdi va ularni himoya qilishga doir xalqaro tizimlarni yaratdi.

Bugungi globallashuv jarayonida inson huquqlarini xalqaro darajada ta'minlash dolzarb masalaga aylandi. Chunki inson huquqlari buzilishi nafaqat milliy chegaralar doirasida, balki butun dunyo miqyosida xavf tug'diradi. Shu sababli xalqaro tashkilotlar, mintaqaviy tuzilmalar va davlatlarning hamkorligi inson huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyat kasb etmoqda⁴¹.

⁴¹ Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, 1948-yil.

ASOSIY QISM

Inson huquqlarining xalqaro darajada e'tirof etilishi Ikkinchi jahon urushidan keyingi davr bilan bog'liq. 1945-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Nizomi qabul qilinib, unda inson huquqlarini hurmat qilish BMTning asosiy maqsadlaridan biri sifatida belgilandi.

1948-yil 10-dekabrda esa "Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi" qabul qilindi. Ushbu hujjat inson huquqlarining global konstitutsiyasi sifatida e'tirof etiladi. Keyinchalik 1966-yilda "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt" hamda "Ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt"lar imzolandi. Bu hujjatlar xalqaro huquqiy mexanizmlar tizimining asosini tashkil etdi.

Mazkur mexanizmlar orqali davlatlarning inson huquqlariga oid majburiyatlari xalqaro nazorat ostiga olindi. Natijada xalqaro hamjamiyat inson huquqlarining buzilishi holatlariga nisbatan birgalikda chora ko'rish imkoniyatiga ega bo'ldi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti inson huquqlarini himoya qilishda markaziy o'rinni egallaydi. BMT Bosh Assambleyasi, Inson huquqlari kengashi, Inson huquqlari bo'yicha Oliy komissar idorasi va boshqa maxsus organlar inson huquqlarini ta'minlashga xizmat qiladi⁴².

Bundan tashqari, Yevropa Kengashining "Inson huquqlari va asosiy erkinliklarni himoya qilish to'g'risidagi Yevropa konvensiyasi" ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu konvensiya asosida Yevropa inson huquqlari sudi tashkil etilgan bo'lib, u fuqarolarning huquqlari buzilganda davlatlarga qarshi shikoyat qilish imkonini beradi.

Shuningdek, Afrika ittifoqi, Amerika davlatlari tashkiloti, MDH va boshqa mintaqaviy tashkilotlar ham o'z hududlarida inson huquqlarini himoya qilish mexanizmlarini yaratgan. Bu mexanizmlar xalqaro tizimning muhim bo'g'inlaridan biri sifatida faoliyat yuritadi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, inson huquqlarini himoya qilish masalasini davlat siyosatining ustuvor yo'nalishi sifatida belgiladi. Mamlakatimiz 70 dan ortiq xalqaro inson huquqlari shartnomalariga qo'shilgan.

Xususan, O'zbekiston BMTning "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakti", "Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya", "Ayollarga nisbatan kamsitishning barcha shakllarini bartaraf etish to'g'risidagi konvensiya" kabi asosiy hujjatlarni ratifikatsiya qilgan.

Shuningdek, 2020-yilda "Inson huquqlari bo'yicha O'zbekiston Respublikasi Milliy strategiyasi" qabul qilindi. Bu hujjat inson huquqlarini xalqaro standartlarga mos holda ta'minlash yo'lidagi muhim qadam bo'ldi⁴³.

Bugungi kunda O'zbekiston Inson huquqlari bo'yicha BMT kengashi a'zosi sifatida xalqaro miqyosda faol ishtirok etmoqda. Mamlakatda milliy institutlar — Inson huquqlari bo'yicha vakil (Ombudsman), Milliy markaz, sud tizimi ham xalqaro mexanizmlar bilan uzviy hamkorlikda ishlamoqda.

⁴² United Nations Human Rights Council, Official Documents, Geneva, 2023.

⁴³ European Convention on Human Rights, 1950.

XULOSA

Inson huquqlarini xalqaro darajada himoya qilish mexanizmlari zamonaviy xalqaro huquqning asosiy tayanchi hisoblanadi. BMT, Yevropa Kengashi va boshqa mintaqaviy tashkilotlar tomonidan yaratilgan mexanizmlar inson huquqlarining buzilishiga qarshi global kafolatni ta'minlamoqda.

O'zbekiston ham mazkur tizimning faol ishtirokchisiga aylangan. Mamlakatda inson huquqlarini xalqaro standartlarga mos ravishda ta'minlash bo'yicha amalga oshirilayotgan islohotlar xalqaro hamjamiyat tomonidan e'tirof etilmoqda.

Kelgusida milliy institutlarning xalqaro mexanizmlar bilan integratsiyasini chuqurlashtirish, yoshlar va aholining huquqiy ongini oshirish inson huquqlari sohasida barqaror taraqqiyotning kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. BMT, 1948.
2. "Fuqarolik va siyosiy huquqlar to'g'risidagi xalqaro pakt". Nyu-York, 1966.
3. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. Toshkent, 2023.
4. United Nations Human Rights Council. Geneva: UN Publication, 2023.
5. European Court of Human Rights. Strasbourg: Council of Europe, 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi Inson huquqlari bo'yicha milliy strategiyasi. Toshkent, 2020.